

Η παραδοσιακή Ελένη

Η μυθολογία γενικά προβάλλει την Ελένη σαν ένα πρότυπο ομορφιάς που στάθηκε αίτιο ενός δεκαετούς πολέμου και οδήγησε στον αφανισμό εκατοντάδων ανδρών και μεγάλων ηρώων. Στον Όμηρο η Ελένη δεν αποτελεί στόχο κατάκρισης ή αποδοκιμασίας μολονότι φαίνεται καθαρά και στα δύο ομηρικά έπη ότι ο πόλεμος έγινε εξαιτίας της· ο ποιητής δεν διατυπώνει καμία υποκειμενική κρίση. Αυτό θα αποτελούσε ένα ζήτημα, η έκφραση δηλαδή υποκειμενικής κρίσης από μέρους του ποιητή, για την αντικειμενική περιγραφή των επών. Ωστόσο, στο τέλος της Ιλιάδας διακρίνεται ότι όλοι μέσα στο παλάτι την κατέκριναν εκτός από τον Έκτορα και τον ίδιο το βασιλιά, τον Πρίαμο· κανένας δεν φαίνεται να την αγαπούσε και κανείς δεν της φερόταν με ευπρέπεια. Στα δύο έπη πάντως πιο έντονη είναι η αυτοκριτική της Ελένης. Στη μεταγενέστερη του έπους λυρική ποίηση κατά την οποία ο ποιητής προβαίνει στη μέση για να εκφράσει ελεύθερα τις απόψεις και τα αισθήματά του, η Ελένη θα σταματήσει να είναι η ηρωίδα των ομηρικών επών. Θα δημιουργηθεί η εικόνα μιας επιπόλαιης γυναίκας, που δε δίστασε να προδώσει τον άνδρα και τον πατέρα της και να οδηγήσει στον πόλεμο δύο λαούς και την καταστροφή μιας πολιτείας. Και ο τραγικός Αισχύλος παρουσιάζει την Ελένη στα πρότυπα των λυρικών ποιητών.

Η Ευριπίδεια Ελένη

Ο Ευριπίδης αντίθετα παρουσιάζει μία τελείως διαφορετική εικόνα της Ελένης. Εμφανίζεται σε πολλά έργα του και ιδιαίτερα στις Τρωάδες και τον Ορέστη. Την δείχνει σαν μία γυναίκα φιλάρεσκη και ερωτοπαθή με πολλά ελαττώματα και άπιστη. Ωστόσο, τα λόγια αυτά δεν είναι οι κρίσεις του ποιητή, αλλά των ηρώων και απηχούν μόνο τις απόψεις της εποχής του. Ο ίδιος φαίνεται να θεωρεί την ομηρική ηρωίδα ως μία γυναίκα που απλά ερωτεύτηκε τον ωραίο και κατά πολύ νεότερο του Μενελάου Πάρη. Την αποδέχεται ως ένοχη μοιχείας, αλλά εξαιτίας του έρωτα. Εξάλλου, ο τραγικός ποιητής δεν μπορούσε να δεχτεί ότι στην φαλλοκρατική εκείνη εποχή μπορούσε να γίνει ένας πόλεμος μόνο και μόνο για μία γυναίκα, όσο και αν τίθονταν ζήτημα τιμής για το Μενέλαο· οπωσδήποτε, δεν θα γινόταν ένας γενικευμένος δεκαετής πόλεμος. Στόχος του ποιητή με την τραγωδία ήταν να αποκαταστήσει το όνομα και τη φήμη της Ελένης. Ήταν παράλογο να ευθύνεται μόνο εκείνη για ένα τέτοιο πόλεμο· αντιπαραβάλλει την παράλογη άποψη των συγχρόνων του με την εξίσου παράλογη ιδέα ενός ειδώλου, που μιλάει και ενεργεί σαν πραγματικός άνθρωπος, κατασκευασμένου, όμως, από ένα θεό, την Ήρα. Εξάλλου, στη Σπάρτη υπήρχε ένα σημαντικό ιερό αφιερωμένο στην Ελένη, κάτι έκανε τον ποιητή ακόμα πιο σίγουρο για την άποψή του για τη σπαρτιάτισσα ηρωίδα.

Το πολιτικό υπόβαθρο της Ελένης

Η Ελένη διδάχθηκε μέσα στις φλόγες του Πελοποννησιακού Πολέμου. Η τραγωδία αυτή αποτελεί μία έμμεση αντιπολεμική κραυγή από πλευράς του ποιητή. Ο Ευριπίδης καταδικάζει τον πόλεμο ως πρόξενο όλων των κακών. *As μη ξεχνάμε πως εκείνη της εποχής ο Αριστοφάνης γράφει τις σημαντικότερες αντιπολεμικές κωμωδίες του και κυρίως τη Λυσιστράτη.* Την ίδια εποχή το σοφιστικό κίνημα θέτει σε νέες βάσεις τη φιλοσοφική σκέψη των Ελλήνων και αμφισβητεί ανοιχτά πολλές παραδοσιακές αξίες και πατροπαράδοτα ήθη. Η δημοκρατία στην Αθήνα παρακμάζει και κυρίως μετά το θάνατο του Περικλή συνέχεια οδηγεί τους πολιτικούς στη συκοφαντία· οι αρετές του Περικλή και η έλλειψη πολιτικής οξύνοιας και διορατικότητας των διαδόχων του οδηγούν σε μία άνευ προηγουμένου παρακμή. Ο ίδιος ο τραγικός δημιουργός είναι φορέας τέτοιων απόψεων και κυρίως των σοφιστικών και σωκρατικών διδαχών και απόψεων.

Τέλος, το έργο διαδραματίζεται στην Αίγυπτο, την οποία οι Αθηναίοι γνώριζαν από το έργο του Ηροδότου, αλλά και από περιγραφές πολλών ναυτικών λόγω των ιδιαίτερα ανεπτυγμένων εμπορικών δραστηριοτήτων της εποχής και της εκστρατείας του 459 για να χτυπήσουν εκεί τους Πέρσες.

Με το μονόλογό της αυτό η Ελένη προσδιορίζει εξ αρχής ως τόπο της τραγωδίας την Αίγυπτο με βασιλιά κάποτε τον έντιμο Πρωτέα, που μετά το θάνατό του τον διαδέχθηκε ο γιος του, ο Θεοκλύμενος. Κατόπιν η Ελένη δηλώνει ως τόπο καταγωγή της τη Σπάρτη και ότι η γενιά της κρατά από τον Τυνδάρεω και τη Λήδα, ενώ υπάρχει και η φήμη πως πραγματικός της πατέρας της είναι ο Δίας που πήρε μορφή κύκνου. Στη συνέχεια η ηρωίδα αναφέρεται στο παρελθόν για να εξηγήσει τους λόγους για τους οποίους βρέθηκε στην Αίγυπτο και όχι στην Τροία. Όταν, με την επιλογή του Πάρη για την ομορφότερη, κέρδισε το διαγωνισμό η Αφροδίτη, η Ήρα θύμωσε και έδωσε στον Πάρη ένα ομοίωμά της από αιθέρα καμωμένο και εκείνο μετέφερε στην Τροία ο πλανεμένος Πάρης· την ίδια ο Δίας φρόντισε να την οδηγήσει ο Ερμής στην Αίγυπτο στον Πρωτέα. Εκείνη χωρίς να το θέλει έγινε αίτιο πολέμου και χαμού τόσων γενναίων ανδρών· οι Έλληνες όμως δεν γνωρίζουν αυτές τις εξελίξεις και τη θεωρούν προδότρα του Μενελάου και αίτιο πολέμου. Θα αυτοκτονούσε, αν ο Ερμής δεν της υποσχόταν ότι μια μέρα θα επιστρέψει στο Μενέλαο και τη Σπάρτη. Ωστόσο, σήμερα, μετά το θάνατο του Πρωτέα την πιέζει σε γάμο ο διάδοχός του, ενώ αυτή είναι τώρα ικέτισσα στο μνήμα του Πρωτέα.

στ. 1-82 Πρόλογος

Ένα ιδιαίτερο πρόβλημα του θεάτρου είναι η ενότητα τόπου και χρόνου. Ο ποιητής οφείλει να περιορίσει όλη την πλοκή του έργου του σε ένα μόνο τόπο και σε εύλογο χρονικό διάστημα (συνήθως όση η διάρκεια του ίδιου του έργου). Έτσι, απαιτούνταν όλα τα προηγούμενα γεγονότα να παρουσιάζονται είτε μέσα από το διάλογο είτε όπως καινοτόμησε ο Ευριπίδης από έναν αφηγηματικό πρόλογο. Η Ελένη είναι αυτή που κάνει την αναφορά στο παρελθόν και περιγράφει τον τόπο εξέλιξης της υπόθεσης. Γεωγραφική παρουσίαση της Αιγύπτου· περιγραφή του τόπου. Η Ελένη στην πρώτη της εμφάνιση αναφέρει τον τόπο στον οποίο εξελίσσεται η τραγωδία και δίνει ορισμένες πληροφορίες για την περιοχή. Βέβαια, ο θεατής γνωρίζει ήδη από τον προαγόνα τη βασική εξέλιξη της υπόθεσης. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Αιγύπτου σύμφωνα με την ηρωίδα είναι η έλλειψη βροχών, που δείχνει λογοτεχνικά την έρημο, αλλά και τη ζωογόνο αξία του Νείλου, που φουσκώνει και πλημμυρίζει τις εύφορες όχθες του την άνοιξη και το καλοκαίρι. Ωστόσο, ο Ευριπίδης διαφωνεί με εκείνους που θεωρούσαν ότι τα νερά του Νείλου, οφείλονται στις βροχές των

κι όχι η βροχή του Δία

στ. 4-18 Πρωτέας Εδώ βασίλευε ο Πρωτέας

στ. 9-18 Μεσ τα παλάτια αυτά δύο τέκνα γεννάει

στ. 6-7 Ψαμάθη

Θεών· πιστεύει ότι οφείλονται στο λιώσιμο των χιονιών. Είναι μία λογική εξήγηση, αντίθετη από τις ανθρωπίνες δεισιδαιμονίες. Αυτή η θέση είναι του δασκάλου του ποιητή, του Αναξαγόρα. Ήδη, οι θεατές γνωρίζουν την ιδιαίτερη αντίθεση που παρατηρείται στο φαινόμενο του Νείλου, είτε από ταξίδια ναυτικών είτε από την περιγραφή του Ηροδότου (Α, 19) που τονίζει το φαινόμενο ότι ο Νείλος φουσκώνει και πλημμυρίζει κατά την άνοιξη και το καλοκαίρι και όχι το χειμώνα, όπως γίνεται με τα ποτάμια βορειότερων περιοχών. Έτσι, η πιο λογική εξήγηση που μπορούσε να δώσει ο Ευριπίδης είναι ότι οφείλεται στο λιώσιμο των πάγων. Ο Πρωτέας που στην ομηρική εποχή ήταν μία θαλάσσια θεότητα, στην ορθολογική σκέψη των Κλασικών Χρόνων αποκτά ανθρωπίνη υπόσταση· είναι ένας βασιλιάς που διακρίνεται για την εντιμότητά του. Ο Ευριπίδης αντλεί από το μύθο μόνο όσα στοιχεία χρειάζεται για την πλοκή του έργου και σε πολλές περιπτώσεις δίνει ορθολογικές ερμηνείες. Έτσι, στη σκέψη των σοφιστών οι διάφορες θεότητες ήταν κάποτε άνθρωποι που στη συνείδηση των ανθρώπων θεοποιήθηκαν

λόγω της τιμιότητάς τους· οι άνθρωποι τους έθεσαν κυρίαρχους σε συγκεκριμένα στοιχεία της φύσης λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της του βίου τους ή της προσωπικότητάς τους. Ο Πρωτέας ήταν βασιλιάς σύμφωνα με την Ελένη της Αιγύπτου και έτσι, λόγω της θαλασσοκρατορίας των Αιγυπτίων, αναγορεύτηκε σε θαλάσσια θεότητα· η τοποθέτησή του σαν βασιλιά

στην Αίγυπτο γίνεται με αφορμή ότι στην Οδύσσεια αυτός βοήθησε το Μενέλαο να φύγει από την Αίγυπτο που τον είχαν ρίξει τα κύματα και να επιστρέψει έτσι στη Σπάρτη. Ο Ευριπίδης από την αρχή ακόμα του έργου του δείχνει στους θεατές τα πρόσωπα που παίρνουν μέρος στην τραγωδία. Προοικονομεί (ενημερώνει) δηλαδή την παρουσία τους στην ορχήστρα. Σύμφωνα με το μύθο ο Πρωτέας δεν είχε παιδιά αυτά που παρουσιάζονται στην τραγωδία. Αυτό είναι μία προσθήκη του Ευριπίδη προκειμένου να τον βοηθήσει στην εξέλιξη της δράσης. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα ονόματα και των δύο παιδιών έχουν σαν πρώτο συνθετικό το θεός. Αυτό γίνεται γιατί ο Ευριπίδης θέλει διατηρήσει ορισμένα χαρακτηριστικά της ομηρικής παράδοσης, μια και όλα αυτά είναι γνωστά ήδη στο αθηναϊκό κοινό από τη σχολική εκπαίδευση όπου εντάχθηκαν τα ομηρικά έπη από την εποχή του Πεισίστρατου. Μητέρα των δύο παιδιών είναι η Ψαμάθη, κόρη του Νηρέα, μια άλλη μεγάλη θαλάσσια θεότητα. Ο Νηρέας είχε μαντικές ικανότητες τις οποίες πήρε και η εγγονή του. Ο τραγικός ποιητής δίνει εκτός από τα ονόματα των δύο παιδιών

στ. 10-11 Θεοκλύμενος στ. 11-18 Θεονόη

στ. 18-82 Η αυτοπαρουσίαση της Ελένης

στ. 18-25 Ο δικός μου τόπος ...αν είναι αλήθεια

στ. 20 μια φήμη στ. 24 δολερά μαζί της έχει σμίξει

και τα κύρια χαρακτηριστικά τους. Σχετικά με το πρώτο παιδί ο τραγικός δίνει και την ερμηνεία του ονόματός του· είναι αυτός που σέβεται τους θεούς. Η κόρη του Πρωτέα είναι η Θεονόη, που αρχικά λεγόταν Ειδώ. Το όνομά της άλλαξε επειδή κατά τον ποιητή είχε μαντικές ικανότητες που πήρε από το Νηρέα (στ. 17-18) και γνώριζε τη θέληση των θεών (θεός + νους). Και στην περίπτωση της Θεονόης, ο τραγικός ποιητής δίνει την ερμηνεία του ονόματός της. Είναι σημαντικό ότι στην ηρωίδα αυτή ο δημιουργός αφιερώνει περισσότερη έκταση από ότι για τον αδελφό της δείχνοντας έτσι τη συμπάθειά του. Η Θεονόη έχει σημαντικό ρόλο, κυρίως χάρη στις μαντικές της ικανότητες στην τραγωδία αυτή. Στην ενότητα αυτή η ηρωίδα αυτοπαρουσιάζεται στους θεατές. Αναφέρεται στην καταγωγή της, αλλά και στα προβλήματα του παρελθόντος και του παρόντος. Έτσι, ο θεατής

εντάσσεται άμεσα στην υπόθεση. Με τον προλογικό αυτό μονόλογο ο ποιητής θέλει να δείξει μία διαφορετική εικόνα της Ελένης από εκείνη που είχαν αποκομίσει οι Αθηναίοι και οι άλλοι Έλληνες από τα ομηρικά έπη. Μας δίνει άμεσα τα συναισθήματά της, αλλά και τα προβλήματα που έχει να αντιμετωπίσει σε όλη την τραγωδία η πρωταγωνίστρια. Η Ελένη πληροφορεί το κοινό για την καταγωγή της. Ο πατέρας της είναι ο Τυνδάρεως· παρακάτω, ωστόσο, η Ελένη δίνει και τη μυθολογική ερμηνεία ότι πατέρας της είναι ο Δίας. Είναι η ομηρική αντίληψη την οποία γνωρίζει το κοινό και δεν μπορεί να αποφύγει ο ποιητής την

αναφορά της. Σύμφωνα με την ομηρική παράδοση ο Τυνδάρειος προκειμένου να παντρέψει την πανέμορφη κόρη του έβαλε τους μνηστήρες της να διαγωνιστούν, αφού πρώτα ορκιστούν ότι αν κάποτε αντιμετώπιζε πρόβλημα η κόρη του εκείνοι όλοι μαζί να συνέτρεχαν στο πλευρό του άντρα που τελικά εκείνη θα επέλεγε για να τη σώσουν· μνηστήρες της ήταν όλοι οι μεγάλοι ήρωες της Ιλιάδας, εκτός από τον αγέννητο ακόμα Αχιλλέα. Ο όρκος αυτός τους είχε υποχρεώσει να συμμετάσχουν στον πόλεμο και μόνο ο Οδυσσεύς προσπάθησε ανεπιτυχώς να αποφύγει τη συμμετοχή του. Ο ποιητής δηλώνει άμεσα τις αμφιβολίες του για τη μυθική καταγωγή της. Αυτό αργότερα το επιτείνει στο στίχο 25 με τη φράση αν είναι αλήθεια. Μάλιστα κάνει και κριτική στο θείο και το Δία συγκεκριμένα που ζευγάρωνε και τεκνοποιούσε με θνητές παίρνοντας μορφές ζώων. Είναι ένας σκεπτικισμός στο μύθο που πολύ συχνά που ο τραγικός ποιητής επαναλαμβάνει σε όλο του το έργο.

στ. 25 Ελένη είναι το όνομά μου στ. 26-59 Τα βάσανά μου θα σας ιστορήσω στ. 37 κ.ε. οργίστηκε η Ήρα...

οργίστηκε η Ήρα... δε δίνει εμένα...οι γνώμες του Δία...

στ. 45-50 κωσε πόλεμο...να γίνει ξακουστός

Είναι χαρακτηριστικό ότι η πρωταγωνίστρια τώρα παρουσιάζεται για πρώτη. Μέχρι τώρα και ενώ έχει αναφερθεί στον τόπο όπου θα εξελιχθεί η πλοκή και η δράση και σε άλλα πρόσωπα που θα έχουν σημαντικό ρόλο στην πλοκή, ο ποιητής τώρα συστήνει το κεντρικό πρόσωπο. Είναι ένας τρόπος να εντείνει την αγωνία του κοινού του. Σε όλη αυτή την ενότητα η Ελένη ιστορεί τα βάσανά της. Ακολουθεί σε σημαντικό βαθμό ο ποιητής την ομηρική παράδοση. Αναφέρεται στην επιλογή του Πάρη και την κόντρα ανάμεσα στις τρεις θεές (την Ήρα, την Αθηνά και την Αφροδίτη) για την ομορφότερη. Η Ήρα οργίστηκε που η Αφροδίτη τελικά νίκησε και αναδείχθηκε η ομορφότερη και έτσι τιμώρησε τον Πάρη δίνοντάς του ένα ομοίωμα για να πάρει μαζί του στην Τροία και όχι την πραγματική Ελένη. Την ηρωίδα τη μετέφερε στην Αίγυπτο ο Ερμής, χωρίς να φαίνεται, επειδή εκεί ο προνοητικός και έντιμος Πρωτέας

θα την προστάτευε και τον ίδιο της το γάμο με το Μενέλαο. Ο ποιητής θεωρεί ότι ο πόλεμος έγινε εξαιτίας των ίδιων των θεών· τα πάθη τους ήταν εκείνα που οδήγησαν στο θάνατο τόσους και τόσους γενναίους Έλληνες και Τρώες και όχι η απιστία και ο έρωτας της Ελένης. Η μεγάλη επιθυμία της Αφροδίτης για νίκη έκανε την Ελένη αρχικά τρόπαιο και δώρο για την επιλογή του Πάρη· αργότερα στη ζήλια της Ήρας οφείλονται τα προσωπικά της βάσανα και η θέληση του Δία που έφερε πόλεμο και χαμό στους θνητούς. Ακόμα μια φορά ο Ευριπίδης ασκεί όχι μόνο έμμεση κριτική στις μυθολογικές παραδόσεις των Ελλήνων, αλλά και άμεσα κριτικάρει τους θεούς και τα πάθη τους που στη μυθολογία φαντάζουν τόσο ανθρώπινα. Οι θεοί του Ευριπίδη είναι προσωποποίηση της δικαιοσύνης και δεν μπορούν να έχουν ανθρώπινα πάθη

και χαρακτηριστικά. Ο ποιητής ασκεί κριτική και στο μυθολογικό αίτιο της σύγκρουσης. Δεν είναι δυνατόν κατά τη γνώμη του οι δίκαιοι θεοί να προκαλούν αναίτια και εξαιτίας της ζήλιας τους πόλεμο ανάμεσα στους θνητούς. Εδώ ο μεγάλος τραγικός δίνει ένα δικό του ορθολογικό αίτιο· πρεσβεύει ότι οι θεοί και συγκεκριμένα ο Δίας έκαναν τον πόλεμο για να μειωθεί ο πληθυσμός της γης· έτσι ο πόλεμος γίνεται ένα μέσο εκτόνωσης του υπερπληθυσμού κατά τον ποιητή. Παράλληλα, ένα άλλο αίτιο είναι ότι ο Δίας ήθελε να τιμήσει τον πιο ξακουστό ήρωα της εποχής μέσα από τις φλόγες του πολέμου, τον Αχιλλέα. Πάντως ο ποιητής δεν αρνείται το μυθολογικό αίτιο, απλά το συμπληρώνει με μία ορθολογική εκτίμηση. Ο Ευριπίδης δεν μπορεί να ξεφύγει -όσο και να το επιθυμεί- από τις παραδοσιακές αντιλήψεις.

στ. 50-52 εγώ βραβείο παλικαριάς... ποτέ δεν ήμουν... ήταν τ' όνομά μου στ. 59-82 Τώρα βρίσκομαι εδώ ... η ντροπή να μη μολύνει στ. 62-68 προδότρα.. κι αιτία... στ. 69-710 Ο Ερμής αυτόν το λόγο μου είπε

στ. 77 έβλεπε τον ήλιο...στη σκοτεινιά της γης

Η Ελένη γνωρίζει τα πραγματικά αίτια του πολέμου επειδή της τα αναφέρει ο ίδιος ο Ερμής όταν την πήγε στην Αίγυπτο (βλ. στ. 70-71). Εξάλλου, ο Δίας είναι ο μυθικός της πατέρας. Η Ελένη εδώ, όπως και παρακάτω με την αποστολή στην Αίγυπτο, τονίζει ότι εκείνη δεν ευθύνεται για τον πόλεμο. Δεν προκάλεσε με τη θέλησή της τη σύγκρουση. Δεν εγκατέλειψε τη συζυγική της κλίση εκούσια, αλλά επειδή οι θεοί το θέλησαν έτσι. Το όνομά της, η μυθική ομορφιά της δηλαδή ήταν το αίτιο που οδήγησε σε τέτοια πλάνη τον Πάρη και έφερε τον πόλεμο σε Αχαιούς και Τρώες. Ο θεϊκός πατέρας της την έστειλε στον Πρωτέα για να μείνει πιστή στο σύζυγό της και να μην επηρεαστεί κάποιος από την ομορφιά της. Η Ελένη περιγράφει όλα τα βάσανά της από τη στιγμή που μεταφέρθηκε στην Αίγυπτο. Ουσιαστικά στο σημείο αυτό ο ποιητής εισάγει το θεατή στην πλοκή που πρόκειται σε λίγο να αρχίσει να

ξετυλίγεται. Παράλληλα, ο μονόλογος τούτος εντείνει την τραγικότητα της ηρωίδας. Το πρόβλημά της δεν είναι τόσο η επιστροφή της στη Σπάρτη στη συζυγική κλίση, όπως της είχε μαντέψει ο Ερμής, αλλά ότι ο Θεοκλύμενος τη ζητά σε γάμο μετά το θάνατο του Πρωτέα. Η τραγικότητα της Ελένης είναι ότι ενώ η ίδια δεν έφταιξε σε τίποτα και ποτέ δεν ακολούθησε τον Πάρη, οι Έλληνες και οι Τρώες τη θεωρούν άπιστη σύζυγο, προδότρα του ανδρός της και το αίτιο για το θάνατο τόσων ανδρών στην πεδιάδα του Ιλίου. Ο Ερμής είναι εκείνος που δείχνει τη βούληση των θεών, τόσο σχετικά με τα αίτια του πολέμου, όσο και για το ίδιο το μέλλον της. Από τον αγγελιαφόρο των θεών που τη μετέφερε στην Αίγυπτο, η Ελένη γνωρίζει όλα τα γεγονότα στα οποία δεν πήρε μέρος και ήταν ακόμα απομονωμένη στην μακρινή χώρα. Η μαντεία του Ερμή ουσιαστικά προοικονομεί το ευτυχές τέλος του έργου και την αποκατάσταση της φήμης της ηρωίδας. Αυτό είναι που δίνει στην Ελένη ελπίδες

για το μέλλον και δεν αυτοκτονεί, όπως μονολογεί νωρίτερα ("τι να την κάνω τη ζωή πια;", στιχ. 68-69). Ο θάνατος του Πρωτέα σηματοδοτεί την αλλαγή στη ζωή της ηρωίδας και εντείνει την αγωνία της για το μέλλον της. Αντίθεση· ο Ευριπίδης πολύ συχνά χρησιμοποιεί λογοτεχνικά σχήματα προκειμένου να κάνει τη το λόγο του πιο γλαφυρό. Η πρώτη φράση τονίζει ότι είναι ζωντανός ο Πρωτέας, ενώ η άλλη το θάνατό του. Η γη θεωρείται σκοτεινή, μια και δεν τη βλέπει ο ήλιος. Εξάλλου, σύμφωνα με τις αρχαιοελληνικές αντιλήψεις το βασίλειο του Άδη ήταν κάτω από την επιφάνεια της γης, όπου δεν έφτανε ποτέ ο ήλιος· για το λόγο αυτό ονομάζονταν και Κάτω Κόσμος· έτσι, φαντάζει λογική η αναφορά στη σκοτεινιά της γης. Εξάλλου, οι ταφές την εποχή του ποιητή ήταν κάτω από τη γη (όπως σήμερα).

στ. 77 γυναίκα με ζητά ολοένα ο γιος του

στ. 77 στου Πρωτέα το μνήμα ... ικέτισσα ...

Ο Θεοκλύμενος είναι εκείνος που μαγεμένος από την ομορφιά της ζητά την Ελένη για γυναίκα του. Η Ελένη αν και γνωρίζει το μέλλον της από τον Ερμή, ωστόσο, αγωνιά πάρα πολύ μήπως τελικά υποχρεωθεί χωρίς να το θέλει να παντρευτεί το γιο του Πρωτέα. Ενώ, ο πατέρας του ήταν ηθικός και έντιμος και προστάτευε την τιμιότητά της, ο γιος του -παρά το όνομά του- την πιέζει σε γάμο πράγμα που αποτελεί ασέβεια απέναντι στη θέληση των θεών και το θεσμό του γάμου. Η Ελένη προσπέφτει ικέτισσα στο μνήμα του Πρωτέα ζητώντας από το Θεοκλύμενο να τη σεβαστεί και να την αφήσει ελεύθερη στις αποφάσεις της. Ο θεσμός του ικέτη ήταν ιδιαίτερα σημαντικός για τους Έλληνες· κανένας δεν επιτρεπόταν να σκοτώσει ή να μη σεβαστεί τις θέσεις ενός ικέτη· σε αντίθετη περίπτωση θα έπεφτε σε ύβρη και θα τιμωρούνταν από τους θεούς. Σε τέτοια ύβρη θα πέσει και ο Θεοκλύμενος παρακάτω.

Μάλιστα ο Θεοκλύμενος δε θα σεβαστεί ούτε τον τάφο του πατέρα του. Σκηνοθετικά, μπορούμε να πούμε ότι την εποχή που δίδασκε την παράσταση αυτή ο Ευριπίδης είχε τοποθετήσει ένα μνήμα στην ορχήστρα. Έτσι, ενέταξε τον παλιό διθυραμβικό βωμό της ορχήστρας στο δικό του σκηνικό και τον μετέτρεψε σε μνήμα. Από την άλλη η σκηνή απεικόνιζε το παλάτι του Πρωτέα.

Ο Ευριπίδης χρησιμοποιεί όσο μπορεί λιγότερα στοιχεία από την ομηρική παράδοση. Από έπη δανείζεται την ιδέα του Τρωικού Πολέμου και του αιτίου της που ήταν η όμορφη Ελένη και η επιλογή της ομορφότερης Θεάς, την προσωπικότητα του Πρωτέα, που ο Όμηρος τοποθετεί στο νησάκι Φάρος, όπου αργότερα χτίστηκε ο περίφημος φάρος της Αλεξάνδρειας, ένα από τα επτά θαύματα του κόσμου. Ο τραγωδοποιός από τον επικό ποιητή δανείζεται και το μύθο σχετικά με την καταγωγή της Ελένης. Ωστόσο, δεν ξέρουμε από πού άντλησε την ιδέα μιας πιστής Ελένης που μεταφέρθηκε στην Αίγυπτο καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου. Ίσως ήταν μία παράδοση που δε διασώθηκε, αλλά ίσως και μία από τις καινοτομίες του ποιητή. Σίγουρα, ωστόσο, η πλοκή αυτή

που δίνει στο μύθο ο ποιητής είναι απόλυτα σύμφωνη μέσα στο σοφιστικό και σωματικό ορθολογισμό της εποχής του· η Ελένη που ήταν μυθολογικά ημίθεη και λατρευόταν από τα Μυκηναϊκά Χρόνια σαν θεά στη Σπάρτη, δεν μπορούσε να ήταν μία ανήθικη και άπιστη σύζυγος. Εξάλλου, ήδη η Οδύσσεια του Ομήρου, που πρόβαλλε τη συζυγική πίστη της Πηνελόπης είχε κατακτήσει τους Έλληνες και η Ελένη μπορούσε να προβληθεί πια και τούτη σαν μία πιστή γυναίκα. Παράλληλα, ο τραγικός ποιητής προσθέτει δημιουργικά δικά του στοιχεία στον παραδοσιακό μύθο, παρουσιάζοντας το Θεοκλύμενο και την Θεονόη· είναι δύο πρόσωπα που θα έχουν σημαντικό ρόλο στο έργο. Ήδη από το μονόλογό της η Ελένη αναφέρει το σημαντικότερο ρόλο του Θεοκλύμενο, που την πιέζει ολοένα να γίνει γυναίκα του, ενώ άλλοτε ο Πρωτέας την προστάτευε και δεν γινόταν ούτε καν λόγος για γάμο με οποιονδήποτε. Δεν ήταν απαραίτητο όλα τα δραματικά πρόσωπα να είναι παρμένα από το μύθο. Αυτή η παράδοση να προσθέτονται νέα πρόσωπα πλάι στα μυθολογικά ήταν συνηθισμένη σε πολλές τραγωδίες. Ένα άλλο στοιχείο που συνθέτει ο Ευριπίδης είναι ότι πόλεμος δεν έγινε μόνο για την αρπαγή τάχα της Ελένης, αλλά επειδή εκείνος ήθελε να περιορίσει τον υπερπληθυσμό και ταυτόχρονα να αναδείξει τον Αχιλλέα σε μεγάλο ήρωα. Το δεύτερο αίτιο προέρχεται από την ομηρική παράδοση, βέβαια, αλλά ο ποιητής πλάι στην επιλογή της ομορφότερης θεάς και την αρπαγή της Ελένης θέτει και ένα άλλο αίτιο. Και αυτό το αίτιο προέρχεται από τη μυθολογική παράδοση, αλλά είναι σύμφωνο με το σκεπτικισμό της εποχής του. Ουσιαστικά, ο ποιητής συνθέτει και παρουσιάζει τρία αίτια για τον τρωικό Πόλεμο. Τα στοιχεία που προωθούν την εξέλιξη του μύθου είναι τα παιδιά που απέκτησε με την

Ψαμάθη ο Πρωτέας· ήδη στο τέλος του μονολόγου φαίνεται ο ρόλος του Θεοκλύμενο. Στη συνέχεια ο διάδοχος θα πιέζει χωρίς να σέβεται καν την ικεσία της και θα εμποδίσει ακόμα και το Μενέλαο να την πάρει μαζί του στη Σπάρτη. Ένα άλλο στοιχείο είναι ότι Πάρης τελικά πήρε στην Τροία όχι την Ελένη, αλλά ένα ομοίωμά της. Εκείνη πήγε στην Αίγυπτο για να την προστατεύει ο Πρωτέας. Παράλληλα, σημαντικό στοιχείο στην εξέλιξη είναι και το γεγονός ότι οι Έλληνες δε γνωρίζουν τίποτα για τη μεταφορά της στην Αίγυπτο και τη θεωρούν αίτιο του πολέμου και μία άπιστη σύζυγο. Αυτό το ζήτημα θα παίξει καταλυτικό ρόλο στη συνέχεια μέχρι να επέλθει η αναγνώριση της Ελένης από το Μενέλαο. Τέλος, ιδιαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι η Ελένη θυμάται την υπόσχεση του Ερμή ότι κάποτε θα επιστρέψει ευτυχισμένη στη Σπάρτη και τον άνδρα της, κάτι που ενώ της δίνει χαρά και τη βοηθά να υπομένει τα βάσανά της, εντείνει αφενός την αγωνία της ηρωίδας και του κοινού, αλλά και καθορίζει το ευτυχές τέλος της τραγωδίας. Τα στοιχεία που προωθούν την εξέλιξη του μύθου είναι τα παιδιά που απέκτησε με την Ψαμάθη ο Πρωτέας· ήδη στο τέλος του μονολόγου φαίνεται ο ρόλος του Θεοκλύμενο. Στη συνέχεια ο διάδοχος θα πιέζει χωρίς να σέβεται καν την ικεσία της και θα εμποδίσει ακόμα και το Μενέλαο να την πάρει μαζί του στη Σπάρτη. Ένα άλλο

στοιχείο είναι ότι Πάρης τελικά πήρε στην Τροία όχι την Ελένη, αλλά ένα ομοίωμά της. Εκείνη πήγε στην Αίγυπτο για να την προστατεύει ο Πρωτέας.

Παράλληλα, σημαντικό στοιχείο στην εξέλιξη είναι και το γεγονός ότι οι Έλληνες δε γνωρίζουν τίποτα για τη μεταφορά της στην Αίγυπτο και τη θεωρούν αίτιο του πολέμου και μία άπιστη σύζυγο. Αυτό το ζήτημα θα παίξει καταλυτικό ρόλο στη συνέχεια μέχρι να επέλθει η αναγνώριση της Ελένης από το Μενέλαο. Τέλος, ιδιαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι η Ελένη θυμάται την υπόσχεση του Ερμή ότι κάποτε θα επιστρέψει ευτυχισμένη στη Σπάρτη και τον άνδρα της, κάτι που ενώ της δίνει χαρά και τη βοηθά να υπομένει τα βάσανά της, εντείνει αφενός την αγωνία της ηρωίδας και του κοινού, αλλά και καθορίζει το ευτυχές τέλος της τραγωδίας. Ο μόνος χαρακτήρας που παρουσιάζεται στο μονόλογο είναι η ίδια η Ελένη. Είναι μία Ελένη τελείως διαφορετική από εκείνη που γνώριζε το αθηναϊκό κοινό του ποιητή· έχει μείνει πιστή στο σύζυγό της με τη βοήθεια των θεών και του Πρωτέα και αγωνιά για το μέλλον της, επειδή δε θέλει να εγκαταλείψει τη συζυγική κλίση και να παντρευτεί κάποιον άλλο από το Μενέλαο. Μένει πιστή στον άνδρα της και για να διαφυλάξει το γάμο της προσπέφτει ικέτισσα στο μνήμα του Πρωτέα. Είναι ιδιαίτερα θλιμμένη για τον πόλεμο που έστειλε στον Άδη τόσους άνδρες και θλίβεται που οι Έλληνες τη θεωρούν άπιστη και αίτιο αυτού του χαμού. Από την άλλη, θεωρεί ότι η ομορφιά δεν είναι το μεγαλύτερο αγαθό, μια και στη δική της αποδείχθηκε κατάρρα που οδήγησε σε

ένα δεκαετή πόλεμο και αυτήν την έφερε στην Αίγυπτο μακριά από την πατρίδα της και τον άντρα της¹. Το μόνο που την κρατά στη ζωή και δεν οδηγείται στην αυτοκτονία είναι ο λόγος του Ερμή για επιστροφή στη Σπάρτη και το Μενέλαο· έτσι υπομένει την πολυετή απομόνωση στη μακρινή χώρα με κουράγιο.

Ορισμένα στοιχεία έχουμε ήδη από τον Πρόλογο και για το χαρακτήρα του Πρωτέα. Ο νεκρός πια βασιλιάς τον οποίο εκτιμούσαν οι θεοί στάθηκε στο αντάξιό της εμπιστοσύνης του Δία και προστάτεψε με τον καλύτερο τρόπο την όμορφη Ελένη. Σεβόταν τους θεούς και έτσι όσο ήταν ζωντανός κανένας δεν έκανε λόγο για γάμο. Μετά το θάνατό του, ωστόσο, ο διάδοχος και γιος του Θεοκλύμενος, πιέζει την ηρωίδα μαγεμένος από την ομορφιά της να την κάνει γυναίκα του. Αυτός αν και το όνομά του σημαίνει το σεβασμό στους θεούς, στην πραγματικότητα ενεργεί γεμάτος ασέβεια· δε σέβεται ούτε τη θέληση του νεκρού πατέρα του όπως όφειλε προστατεύοντας και αυτός την Ελένη ούτε όμως και τη θέληση των θεών που την έστειλαν στη μακρινή Αίγυπτο για να μην υποχρεωθεί να παντρευτεί κανέναν άλλο.

Ο ποιητής με την ιδέα αυτή εκφράζει και το σκεπτικισμό του για την ομορφιά που θεωρείται δώρο των θεών και ότι τάχα φέρνει την ευτυχία.

Στη σκηνή εμφανίζεται ο Τεύκρος, ο αδελφός του Αίαντα, που εξορίστηκε από τη Σαλαμίνα επειδή δεν εμπόδισε τον αδελφό του να αυτοκτονήσει. Την αναγνωρίζει, αλλά θεωρεί ότι είναι μια απλή ομοιότητα που της μοιάζει. Μάλιστα απειλεί ότι θα τη σκότωνε με το τόξο του αν ήταν εκείνη η άπιστη γυναίκα που οδήγησε σε πόλεμο το Άργος και την Τροία. Η Ελένη συνομιλεί με τον ξένο που της εκφράζει όλο το μίσος των Ελλήνων για τον πόλεμο και τις δίνει πληροφορίες για την πολιορκία της Τροίας. Από αυτόν η Ελένη μαθαίνει ότι η πόλη έπεσε και κήκε εφτά χρόνια πριν και ότι οι Αχαιοί όλοι μαζί ξεκίνησαν να επιστρέφουν, αλλά έναν ισχυρό άνεμος τους χώρισε στη μέση του Αιγαίου. Όλοι ταλαιπωρήθηκαν και εκτιμάται ότι ο Μενέλαος με το είδωλο της Ελένης χάθηκαν στα κύματα. Ο ίδιος ο ήρωας θεωρεί μάλιστα ότι είδε το σπαρτιάτη βασιλιά να τη σέρνει από τα μαλλιά με τα μάτια του. Στη συνέχεια η ηρωίδα ενημερώνεται για την τύχη της οικογένειάς της, τη μητέρα της που αυτοκτόνησε λόγω της ντροπής της για αυτήν και για δίδυμα αδελφια της που ή έγιναν άστρα ή αυτοκτόνησαν κι εκείνη εξαιτίας της. Ο ξένος αναφέρει ότι βρίσκεται στη μακρινή χώρα για να ρωτήσει τη μάντισσα Θεονόη τι να κάνει για να έχει ευνοϊκό άνεμο που να τον οδηγήσει στην Κύπρο και να ιδρύσει εκεί αποικία με το όνομα της πατρίδας του· ωστόσο, η Ελένη τον πιέζει να φύγει αμέσως γιατί ο νέος βασιλιάς δεν δέχεται Έλληνες και τους σκοτώνει αμέσως.

στ. 83-195 Τεύκρος

στ. 111-165 στιχομυθία στ. 83-86 στοές.. ωραίους θριγκούς.. στ. 88-104 θεοί ποια αντίκρισα; ... θωριά

Η παρουσία του Τεύκρου στην τραγωδία αποτελεί επινόηση του Ευριπίδη. Ο ποιητής παρουσιάζει τον ήρωα προκειμένου να ενημερωθεί η Ελένη για το τέλος του πολέμου και όλες εκείνες τις πληροφορίες που θα εντείνουν την τραγικότητά της. Έτσι, μαθαίνει σχετικά με την άλωση της Τροίας, για την αναχώρηση των Αχαιών από το Ίλιον και τις συμφορές τους, τον πιθανό θάνατο του Μενελάου και ακόμα τα νέα για την οικογένειά της. Όλοι αυτοί οι στίχοι αποτελούν στιχομυθία. Πρόκειται για ερωτήσεις και απαντήσεις που δίνονται μόνο σε ένα στίχο και κάνουν το διάλογο γρήγορο εντείνοντας την τραγικότητα. Εδώ ο Τεύκρος δίνει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες στην ξένη γυναίκα που ανταμώνει μπροστά στο ανάκτορο. Ο Τεύκρος δίνει μερικές επιπλέον πληροφορίες για το παλάτι του Πρωτέα. Περιγράφεται ως πολύ ωραίο στην εμφάνιση με στοές και ωραίους θριγκούς. Πιθανότατα αυτά να ήταν ζωγραφισμένα στο πανί που κάλυπτε τη σκηνή. Ο Τεύκρος μόλις αντικρίζει την Ελένη πάνω στη σκηνή αμέσως την αναγνωρίζει. Εξάλλου για εκείνη πολέμησε δέκα χρόνια και έχασε τον αδελφό του και δε θα μπορούσε να ξεχάσει την πανέμορφη εμφάνισή της. Ωστόσο, επειδή βρίσκεται πολύ

πολυμίσητης γυναίκας ... η Ελλάδα βαθιά μισεί...

στ. 91 ξεκλήρισε κι εμένα

στ. 106 Έλληνες ...δόλιους στ. 115-110 Ποιος είσαι;...Με έχει θρέψει

μακριά από τη Σπάρτη ξεγελιέται και θεωρεί ότι είναι απλά μία σύμπτωση εμφάνισης. Ιδιαίτερη σημασία έχει το μίσος που δείχνει ο Τεύκρος για την Ελένη και ότι μάλιστα θα τη σκότωνε αμέσως· ουσιαστικά τη γλιτώνει το γεγονός ότι ο ήρωας από μόνος του αμφισβητεί αυτό που βλέπει και θεωρεί ότι πρόκειται για σύμπτωση. Στα λόγια του νεοφερμένου υποκριτή διακρίνεται η κλασική ομηρική αντίληψη· ο ποιητής τονίζει το μίσος των Ελλήνων για το πρόσωπο της Ελένης επειδή ακριβώς σκοτώθηκαν τόσο πολλοί γενναίοι άνδρες εξαιτίας της όπως πιστεύουν. Οι χαρακτηρισμοί του Τεύκρου για την Ελένη, ενισχύουν την τραγικότητα της ηρωίδας, που ήδη παρατηρήσαμε στο μονόλογό της. Όπως θα πληροφορήσει τη γυναίκα παρακάτω (στιχ. 11218) ο Τρωικός Πόλεμος στάθηκε η αφορμή για να ξεκληριστεί και η οικογένεια του Τεύκρου με το θάνατο του Αίαντα του Τελαμώνιου. Και αυτός έχει τους δικούς του προσωπικούς λόγους να μισεί την Ελένη, εκτός από την ίδια τη συμμετοχή του στον πόλεμο. Ο Τεύκρος χαρακτηρίζει τους Έλληνες δόλιους

ακριβώς επειδή ταλαιπωρήθηκαν στο δεκαετή πόλεμο. Η φράση αυτή εντείνει ακόμα μία φορά την τραγικότητα της Ελένης, τονίζοντας τη συμφορά που τους βρήκε και την αποδίδει πλέον σε εκείνη μόνο. Στους στίχους αυτούς έρχεται η αναγνώριση. Η Ελένη απορεί για τον άνδρα που τη μισεί τόσο πολύ και εκφράζει τόσο άσχημα λόγια για εκείνη και θέλει να μάθει ποιος είναι. Εξάλλου, ο Τεύκρος την απειλεί. Έτσι, ο ήρωας την πληροφορεί για την καταγωγή του και τον τόπο από όπου έρχεται. Σύμφωνα με το μύθο ο Αίαντας αυτοκτόνησε επειδή κατάλαβε ότι η Αθηνά τον μάγεψε και αντί για τους Αχαιούς σκότωσε ένα κοπάδι από γουρούνια προστατεύοντας έτσι η θεά τον αγαπημένο της Οδυσσέα. Ο Τεύκρος ήταν αδελφός του Αίαντα και μετά την άλωση της Τροίας και την επιστροφή του στη Σαλαμίνα ο πατέρας του ο Τελαμώνας τον εξόρισε από την πατρική γη (μάλιστα δεν του επέτρεψε καν να αποβιβαστεί στο νησί, αλλά δικάστηκε από το πλοίο και οι κριτές έστεκαν στην ξηρά απέναντι από το πλοίο) επειδή δεν κατάφερε να αποτρέψει το μοιραίο χτύπημα του αδελφού του, μια και εκείνος δεν είχε σκοτωθεί στη μάχη από χέρι εχθρικό. Σύμφωνα πάλι με τον ίδιο μύθο ο Τεύκρος εξορισμένος από τη Σαλαμίνα κατέφυγε στο δελφικό μαντείο, από όπου πήρε το χρησμό να ιδρύσει στην Κύπρο μία αποικία, που ονομάστηκε τελικά Σαλαμίνα. Ο Ευριπίδης αναφέρει την αυτοκτονία του Αίαντα και τα αίτια της ακροθιγώς. Ο Αίαντας ήταν ιδιαίτερα αγαπητός ήρωας

1

στ. 116-126 εχάθη ο

αδελφός μου... ρίχτηκε στο σπαθί του... άλλος πήρε τα όπλα στ. 129 Ήσουν στην ξακουσμένη Τροία;

στ. 139-143 Και την Ελένη ...με τα μάτια μου ... μη θεόσταλη ήταν πλάνη ... την είδα εγώ κι ακόμα ο νους τη βλέπει στ. 149 Κι οι δυο χαθήκαν, όπως λέει ο κόσμος

στους Αθηναίους, και για το λόγο ότι στις δύσκολες για την ειρήνη εκείνη εποχή κατάγονταν από τη σύμμαχη Σαλαμίνα. Επιπλέον, ο ήρωας αναδείχθηκε η τραγικότερη μορφή του Τρωικού Πολέμου, από τον ίδιο κίολας τον Όμηρο. Δεν αναφέρει, πολλές πληροφορίες για αυτόν, επειδή ήδη το Αθηναϊκό κοινό γνώριζε πολύ καλά το τέλος του Αίαντα· επιπρόσθετα, να συμπληρώσουμε ότι και ο Σοφοκλής μερικά χρόνια νωρίτερα είχε παρουσιάσει μία τραγωδία με ήρωα τον Αίαντα. Η Ελένη ζητά να μάθει για την Τροία και το τέλος του πολέμου. Ουσιαστικά από εδώ και πέρα αρχίζει η στιχομυθία και οι ερωτήσεις της πρωταγωνίστριας σχετικά με τον πόλεμο την οικογένειά της. Η παρουσία του Τεύκρου κρίνεται απαραίτητη προκειμένου να μπορέσει να

μάθει περισσότερες πληροφορίες για την κατάληξη του πολέμου. Έτσι, ενημερώνεται ότι έχουν περάσει επτά χρόνια πια από το κάψιμο της πόλης και την ολοκληρωτική καταστροφή της φημισμένης πόλης. Αν δεν εμφανίζονταν ο Τεύκρος η Ελένη θα έπρεπε να μάθει για τον πόλεμο είτε από τον Ερμή όπως την είχε ενημερώσει στην αρχή είτε από τη Θεονόη, που κατέχει μαντικές ικανότητες. Ωστόσο, ο ποιητής προτίμησε να παρουσιάσει τον Τεύκρο επειδή μέσα από το διάλογο θα εντεινόταν περισσότερο η τραγικότητά της. Η Ελένη, χωρίς να έχει αποκαλυφθεί, ζητά να μάθει για τη δική της κατάληξη και τις σχετικές φήμες. Ο Τεύκρος την πληροφορεί και επιμένει ότι είδε ο ίδιος να την κουβαλά πίσω στη Σπάρτη ο άντρας της. Το γεγονός ότι επιμένει πως την είδε κάνει την Ελένη να αγωνιά ακόμα πιο πολύ για τη μοίρα που της επεφύλαξαν οι θεοί. Η τραγικότητα αυτή εκφράζεται με τη φράση ότι ήταν πλάνη των θεών, κάτι που πιέζει ακόμα περισσότερο τον Τεύκρο και τον δοκιμάζει. Ωστόσο, ακόμα μία φορά ο Τεύκρος ισχυρίζεται ότι το είδε με τα μάτια του να την σέρνει από τα μαλλιά ο Μενέλαος. Η φράση αυτή προκαλεί εντύπωση και στην Ελένη και στο κοινό, εφόσον η ηρωίδα ήταν για τόσα χρόνια στην Αίγυπτο. Έτσι, τονίζεται η διαφορά εντονότερα ανάμεσα στο φαίνεσθαι και το ε@ναι. Η φράση του Τεύκρου εντείνει την αγωνία της ηρωίδας. Η φράση όμως και οι δύο χάθηκαν την κάνει να αγωνιά πιο πολύ. Εφόσον, εκείνη είναι ζωντανή τότε μπορεί και ο άντρας της να ζει, μια και η φήμη τους θέλει και τους δυο μαζί να χάνονται. Αυτή η πληροφορία εκτός από αγωνία, όμως, της δίνει κουράγιο κι ελπίδα για το υπόλοιπο έργο. Αν μάθαινε ότι χάθηκε μόνο ο Μενέλαος τότε θα έχανε το κουράγιο της και θα αυτοκτονούσε αφού μόνο αυτόν περίμενε δέκα επτά χρόνια.

στ. 157-166 κι η μάνα ... Ζουν οι δυο γιοι ή δε ζούνε; για τις ντροπές της κόρης της εχάθη ... Πως σκοτωθήκαν για την αδελφή τους στ. 152-154 τους χώρισε τρανή φουρτούνα

στ. 169-177 Σκοπός μου ... το πατρικό νησί μου τιμώντας

Η Ελένη θέλει να μάθει για τη μητέρα και τα αδέρφια της. Ρωτάει για τη Λήδα και μαθαίνει ότι αυτοκτόνησε από ντροπή για τη συμπεριφορά της κόρης της. Αυτή η πληροφορία ταραξίζει την Ελένη δείχνοντας την τραγικότητά της που θεωρείται ηθική αυτοουργός για την αυτοκτονία της μητέρας χωρίς, ωστόσο, να φταίει στο ελάχιστο. Ομοίως και η πληροφορία για το χαμό των αδελφών της. Τόσο η αυτοκτονία της Λήδας όσο και η πιθανή αυτοκτονία των δίδυμων αδελφών της είναι επινοήσεις στο μύθο του ποιητή· στόχος του είναι να εντείνει τη τραγικότητα της ηρωίδας του που θεωρείται αίτιο για το χαμό τους. Έτσι, οι θεατές λυπούνται ακόμα πιο πολύ την πρωταγωνίστρια μιας τραγωδίας για την οποία δεν ευθύνεται εκείνη, αλλά η θεϊκή βούληση. Με τον τρόπο αυτό ο έλεος των θεατών κορυφώνεται. Ήδη ο έλεος του κοινού

άρχισε να εντείνεται από τη στιγμή που έδειξε ο Τεύκρος το μίσος των Ελλήνων για το πρόσωπό της, αλλά και με τη φράση ότι είναι πιθανό να πνίγηκε ο Μενέλαος, αλλά και το φόβο τους για την αβέβαιη πια τύχη της Ελένης. Όλοι οι Αχαιοί ταλαιπωρήθηκαν πολύ για να επιστρέψουν στις πατρίδες τους. Όσοι από αυτούς δεν είχαν προβλήματα στην επιστροφή φτάνοντας στις εστίες τους βρήκαν μεγαλύτερα προβλήματα στην ανάληψη της εξουσίας (όπως ο Αγαμέμνωνας ή ο Οδυσσεάς). Ο Μενέλαος σύμφωνα με την ομηρική παράδοση έκανε επτά χρόνια να φτάσει στη Σπάρτη, ενώ ο Οδυσσεάς ταλαιπωρούνταν για δέκα έτη. Αυτά έγιναν σαν τιμωρία των θεών που κήκε η Τροία και επειδή οι Δαναοί δε σεβάστηκαν καθόλου τα ιερά της, ούτε τους ικέτες και τα γυναικόπαιδα. Αναλόγως και ο Τεύκρος ταλαιπωρήθηκε και μάλιστα αυτός δεν έφτασε καν στην πατρίδα του, αφού ποτέ δεν αποβιβάστηκε στο νησί λόγω του μιάσματος. Ο Τεύκρος αναφέρει ότι έφτασε στην Αίγυπτο για να ρωτήσει τη μάντισσα Θεονόη τι να κάνει προκειμένου να έχει ευνοϊκό άνεμο που θα τον οδηγήσει στην Κύπρο. Στην αρχαία τραγωδία κάθε ήρωας έπρεπε να δικαιολογεί το λόγο που ήταν στη σκηνή, πόσο μάλλον ο Τεύκρος που δεν σχετιζόνταν παρά ελάχιστα με την ιστορία της Ελένης. Έτσι, ο Ευριπίδης ευρηματικά τοποθετεί την παρουσία του Τεύκρου στην Αίγυπτο σαν ένα σταθμό του πριν την άφιξή του στην Κύπρο. Ενώ ο ποιητής αντλεί από τη σχετικά με τον Τεύκρο μυθολογική παράδοση τη συγγενειά του με τον Αίαντα και το ταξίδι στην Κύπρο, αποτελεί δική του επινοήση η άφιξή του στην Αίγυπτο· ο τραγικός δημιουργός θέλει απλά να προωθήσει το μύθο και για το λόγο δεν ξαναεμφανίζει τον Τεύκρο. Ο μύθος της αποίκησης της Κύπρου από τον Τεύκρο ήταν από τους πιο διαδεδομένους στην Αρχαιότητα Η κυπριακή Σαλαμίνα υπήρξε

στ. 178 Θα σ' οδηγήσει το ίδιο το ταξίδι

στ. 178-185 ο γιος του Πρωτέα ... Έλληνα σκοτώνει

στ. 192-195 σε τι κλάμα...θλίψη τρανή...πό νο μεγάλο κι ασήκωτο... μοιρολόι...

πάντως η πρωτεύουσα του νησιού για πάνω από χίλια χρόνια. Και ο Αγαπήνωρ ύστερα από θαλασσοταραχή έφτασε στην Κύπρο όπου ίδρυσε την Πάφο, ενώ και άλλες πόλεις ιδρύθηκαν από Έλληνες. Η Ελένη προετοιμάζει τον Τεύκρο ψυχολογικά για να τον διώξει από την φιλόξενη χώρα του Νείλου. Ο Φοίβος εφόσον του χρησιμοδότησε ότι θα φτάσει στην Κύπρο, ο ίδιος ο Θεός θα φροντίσει προκειμένου να εκπληρωθεί ο χρησμός που έδωσε. Ο ήρωας δε χρειάζεται να ανησυχεί για το μέλλον της πορείας του, μια και οι θεοί τον οδηγούν σύμφωνα με τη δική τους θέληση. Η φράση αυτή της Ελένης είναι σημαντική γιατί δείχνει αφενός μεν ότι οι θεοί φροντίζουν να εκπληρώνουν τις επιθυμίες τους και δε χρειάζεται να ανησυχούν οι

άνθρωποι, αλλά και κυρίως το χρησιμοποιεί σαν δικαιολογία για να απομακρύνει τον Τεύκρο, ώστε και εκείνος να μην ανησυχεί. Αν δεν το καθυσύχαζε με τη φράση αυτή, ο ομηρικός ήρωας θα επέμενε να δει τη Θεονόη και έτσι θα κινδύνευε άμεσα να εκτελεστεί από το Θεοκλύμενο. Η Ελένη διώχνει άρον άρον τον Τεύκρο επειδή κινδυνεύει άμεσα από το Θεοκλύμενο. Ο διάδοχος του Θρόνου απειλεί ότι θα σκοτώσει όποιον Έλληνα δει μπροστά του. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ο βασιλιάς και μνηστήρας της ωραίας Ελένης φοβάται ότι φτάνοντας κάποιος Έλληνας στη γη του πιθανόν να αναγνωρίσει την Ελένη και να την πάρει στη γενέτειρά της. Είναι χαρακτηριστικό, ότι ενώ δεν έχει εμφανιστεί ακόμα στη σκηνή ο Θεοκλύμενος, ο ποιητής προετοιμάζει τους θεατές για το χαρακτήρα του. Η Ελένη θλιμμένη για το νέο του Τεύκρου ότι ο Μενέλαος μάλλον χάθηκε κατά την επιστροφή του οδηγεί την Ελένη να ξεσπάσει σε θρήνους και κλάματα. Βέβαια στο σημείο αυτό η ηρωίδα ξεχνάει τη ρήση του Ερμή ότι κάποτε θα επιστρέψει στη Σπάρτη με το σύζυγό της και θα ζήσει εκεί ευτυχισμένη. Δεν μπορούμε να πούμε βέβαια ότι η αμφισβήτηση αυτή οδηγεί σε ύβρη· ο ίδιος ο ποιητής δεν επιθυμεί να κάνει την Ελένη να φτάσει στην ύβρη κατηγορώντας τους θεούς, γιατί και σε αυτή την περίπτωση θα είχε δίκιο με τα βάσανα που τις επεφύλαξαν οι θεϊκές αποφάσεις, αλλά και επειδή περισσότερο θέλει τον προκαλέσει τον έλεο και το φόβο του αθηναϊκού κοινού.

Ο Ευριπίδης στο δεύτερο μέρος του προλόγου αντλεί λεπτομέρειες από τον ομηρικό μύθο σχετικά με το τέλος της Τροίας και τα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι Αχαιοί κατά την επιστροφή τους. Οι λεπτομέρειες των θεμάτων αυτών ήταν ήδη γνωστές στου αθηναϊκό κοινό από τη σχολική τους ενασχόληση με τα έπη. Για το λόγο αυτό εξάλλου, και δεν αναφέρεται με λεπτομέρειες στα αίτια θανάτου του Αίαντα -ένα άλλο στοιχείο που αντλεί από το μύθο. Ωστόσο, η παρουσία του Τεύκρου στην Αίγυπτο είναι μία επινόηση του ποιητή μια και δεν αναφέρεται πουθενά αλλού. Το κάνει για να ενημερώσει την ηρωίδα για την έκβαση του πολέμου και το τέλος της οικογένειάς της, ενώ παράλληλα εντείνει την τραγικότητά της δείχνοντας από την πρώτη κιόλας στιγμή το μίσος των Ελλήνων για εκείνη. Βέβαια, η ηρωίδα μπορούσε να ενημερωθεί για τον πόλεμο από τη μάντισσα Θεονόη, αλλά με τον τρόπο αυτό ο ποιητής δεν θα προκαλούσε τον έλεο του κοινού τόσο γλαφυρά· η μάντισσα θα

όφειλε να της πει ότι ο Μενέλαος ζει, αλλά δεν θα φαινόταν τόσο παραστατικά το ελληνικό μίσος για εκείνη· εξάλλου με την παρουσία του Τεύκρου στη σκηνή οι φόβοι της Ελένης σχετικά με τις ελληνικές αντιλήψεις -που εξέφρασε στο μονόλογό της- επιβεβαιώνονται άμεσα. Τα στοιχεία που προωθούν την εξέλιξη του μύθου είναι κυρίως η πληροφορία του Τεύκρου ότι ο Μενέλαος πιθανόν να έχει πνιγεί κατά την άτυχη επιστροφή του στη Σπάρτη. Αυτό το στοιχείο κορυφώνει την απελπισία

της ηρωίδας, που βλέπει πλέον και την τελευταία της ελπίδα να χάνεται. Ωστόσο, το γεγονός ότι όλοι θεωρούν πως χάθηκε τάχα και εκείνη μαζί του, αφήνει ένα κενό στην πληροφόρηση του εξορισμένου Έλληνα. Τέλος, ένα στοιχείο που βοηθά στην εξέλιξη του μύθου είναι η αναφορά της Ελένης ότι ο Θεοκλύμενος θέλει να σκοτώσει κάθε Έλληνα που θα φτάσει στη γη του. Αυτό κάνει τους ίδιους τους θεατές να αγωνιούν ακόμα και για το Μενέλαο που θα εμφανιστεί στη σκηνή αργότερα και για τον τρόπο που θα καταφέρει να φύγει η Ελένη, αφού όλοι οι Έλληνες κινδυνεύουν. Ο Τεύκρος στο σύντομο πέρασμά του από τη σκηνή διακρίνεται για όλα τα ηρωικά χαρακτηριστικά της ομηρικής εποχής· είναι γενναίος, ευγενής και παρορμητικός, αλλά και ειλικρινής. Μισεί την Ελένη επειδή ακριβώς πιστεύει ότι εκείνη ευθύνεται άμεσα για τον Τρωικό Πόλεμο και έμμεσα για το χαμό του αδελφού του και τη δική του εξορία και τις τωρινές ταλαιπωρίες του. Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό των ομηρικών ηρώων ήταν η έντονη παρορμητικότητά τους. Εξάλλου, αυτό το χαρακτηριστικό οδήγησε τον Αίαντα στην αυτοκτονία και τον Αχιλλέα στο θάνατο. Οπωσδήποτε, όμως, ο ήρωας αμέσως συνέρχεται και αποκτά την ψυχραιμία σκεπτόμενος λογικά και έτσι δεν κινδυνεύει πια η ηρωίδα. Σέβεται τις αποφάσεις και τις προσταγές των θεών και μόλις λαμβάνει το χρησμό του Φοίβου, αναχωρεί για την Κύπρο. Από την άλλη, η Ελένη έχει τα ίδια χαρακτηριστικά με πριν. Μόνο που αυτή τη φορά ο ποιητής δεν δίνει στοιχεία για το χαρακτήρα της όσο για τα συναισθήματα που την κυριεύουν και δεν είναι άλλα από αγωνία, αρχικά για τη ζωή της υπό την απειλή του τόξου του Τεύκρου, και αργότερα για την κατάληξη της τώρα που χάθηκε ο Μενέλαος. Οι φόβοι της ότι οι Έλληνες τη μισούν και τη θεωρούν υπαίτια για τον πόλεμο και το χαμό των Αχαιών και για συζυγική απιστία επιβεβαιώνονται άμεσα από το στόμα του ίδιου του ήρωα. Ωστόσο, παρά την απειλή και μέσα στην απελπισία της η ηρωίδα νοιάζεται για τον Τεύκρο και τον προκαλεί να αναχωρήσει άμεσα για την Κύπρο φοβούμενη μήπως τον βρει ο διάδοχος του θρόνου και τον σκοτώσει. Τέλος, ενώ ο Θεοκλύμενος, δεν έχει εμφανιστεί ακόμα στη σκηνή, ο ποιητής δίνει νέες πληροφορίες. Έτσι, ο γιος του Πρωτέα όχι μόνο πιέζει με ασέβεια στους θεούς να παντρευτεί την Ελένη, αλλά απειλείται άμεσα και η ζωή κάθε Έλληνα που θα φτάσει στις ακτές του βασιλείου του. Αυτό αποτελεί μία ύβρη ειδικά μάλιστα που μπορεί να βρεθούν ανά πάσα στιγμή ναυαγοί στην περιοχή και ο βασιλιάς δε σέβεται τους νόμους της φιλοξενίας.

Ο ίδιος ο ποιητής μας δίνει ορισμένες σκηνογραφικές οδηγίες. Η εικόνα που αντίκριζε ο θεατής ήταν στα αριστερά ένα ανάκτορο, το παλάτι του Πρωτέα, όπως πληροφορεί το κοινό η Ελένη (μ' έφερε στου Πρωτέα εδώ τα σπίτια, στιχ. 56)· πιθανόν μάλιστα εκείνη τη στιγμή η Ελένη να δείχνει και τη σκηνή. Το παλάτι αυτό είχε μία πύλη με ωραίους θριγκούς, όπως περιγράφει ο

Τεύκρος (στοές και τους ωραίους θριγκούς που το κυκλώνουν, στιχ. 83-86) και στο βάθος διακρίνονται στοές. Από την πύλη θα έβγαινε στην ορχήστρα ο χορός ή τα βασιλικά πρόσωπα, ενώ μπορεί να απεικονιζόταν και δύο άλλες πύλες, αριστερά και δεξιά από την κεντρική. Επιπλέον, στη σκηνή μπροστά και μάλλον στην ορχήστρα, είχε στηθεί -ξύλινο μάλλον- μνημείο που παρίστανε τον τάφο του Πρωτέα και τον οποίο πιθανότατα αγκάλιαζε γονατισμένη η Ελένη, παίρνοντας έτσι την κλασσική στάση ικεσίας (στο μνήμα ετούτο εδώ προσπέφτω, στιχ. 77). Η Ελένη ίσως όλο το μονόλογό της, αλλά οπωσδήποτε στο τέλος γονατίζει στο μνημείο, ενώ ο Τεύκρος κατά την είσοδό του και καθώς αντιλαμβάνεται την παρουσία της Ελένης δείχνει έκπληκτος (Αα!, στιχ. 87) και αμέσως δείχνει το μίσος του (Θεοί ποίαν όψη αντίκρισα;, στιχ. 88). Μάλιστα εκείνη τη στιγμή να τη σημαδεύει και με το τόξο του, όπως προδίδει η απειλή του (με τούτη τη σαΐτα που αλάθευτα χτυπά θ' αφανιζόσουν, στιχ. 94-95)